

ESKİ ŞİŞEDE YENİ ŞARAP: İNSANSIZ HAVA ARAÇLARI VE KOLONYAL MİRAS

Uzun bir süredir Ortadoğu söz konusu olduğunda gerçekleşen şey, sömürgecinin bir önceki yüzyılda olduğu gibi sömürge coğrafyasında doğrudan bir yönetim düzeni kurması yerine örtük bir sömürge düzeni oluşturmasıdır. İHA'lar bu yeni sömürge düzenini imkânlı kılan, diğer bir ifadeyle düzeni teknolojikleştirerek yönetilebilir hale getiren en temel mekanizmaların başında geliyor.

Ali BALCI

İnsansız Hava Araçları'nın (İHA) Ortadoğu coğrafyasındaki denetim/gözetleme ve bombalamaları söz konusu olduğunda, Batı'da tartışılan konuların başında İHA'larla birlikte 'geleneksel savaş'ın nasıl sona erdiği meselesi geliyor. Örneğin, Paul W. Kahn 2013 tarihli "Savaşı Tahayyül Etmek" (*Imagining Warfare*) yazısında İHA'ların kullanılması ile geleneksel savaşın üç noktada dönüştüğünü ileri sürmektedir. Kahn'ın düşüncesi, devletin ortaya çıkmasıyla birlikte tehditlerin iki kategoriye ayrıldığı üzerine temelleniyor. Buna göre devletin egemenlik sınırları içindeki tehditler 'kriminal/suçlu' kategorisi altında değerlendirilirken, egemenlik alanı dışındakiler 'düşman' olarak tanımlanmaktadır. Kahn'a göre modern devleti imkânlı kılan, suçlu ve düşman arasındaki fark İHA'ların dünyasında çökmek üzeredir ve tam da bu nedenle İHA'lar modern devletin yeniden tanımlanmasına giden süreci başlatmıştır.

Kahn, İHA'ların geleneksel savaşta bulunan üç unsuru ortadan kaldırdığını ileri sürüyor: **1.** Savaşın mekân ve zaman bağımlı bir mefhum olması ortadan kalkmış durumdadır, nitekim İHA'nın muhatabı ne zaman ve nerede bombalanacağını bilemediği gibi İHA her zaman ve her yerde operasyon yapabilmektedir. **2.** Savaşçının geleneksel anlamı kaybolmuştur, nitekim kişi yaptığı veya yapmayı planladığı şey için hedef olmakta, yoksa organize bir ordunun üyesi ya da komutanı olduğu için değil. **3.** Savaşın karşılıklı riski barındırması ortadan kalkmıştır. Zira İHA kullanıcısı

öldürebilmekte, fakat savaş alanında bulunmadığından dolayı öldürülme riski taşımamaktadır. Dolayısıyla Kahn'a göre, bunlardan ilki savaşın estetiğini, ikincisi savaşın öznesini, üçüncüsü de savaşın ahlakını yeniden tanımlamaktadır.

Kahn'ın bu tespitleri, İHA'lar konusunda yazan birçok akademisyen tarafından paylaşılsa da aynı dergide Kahn'a cevap veren Samuel Moyn (*Drones and Imagination: A Response to Kahn*) önemli bir ayrıntıya işaret etmektedir. Moyn'a göre Kahn'ın saptadığının aksine savaşın estetiği, özneliği ve ahlakında bir kopuştan ziyade devamlılık söz konusudur. Kolonyal dönemde de savaş, sınırda muhatap olunan düşmanlarla ilgili bir şey değildi ve savaş genellikle sömürge coğrafyasında geçen, kabile liderlerinin hedefli öldürülmesi ve bunun karşılığında sömürgeciye tehdit oluşturmayan bir pratikti. Yine Moyn'a göre tüfek kolonyal savaşta neyse ve ne işlevi vardıysa bugün İHA'lar da aynı anlama sahip ve aynı işlevi yerine getirmektedir. Örneğin, 1898'de Sudan'ın başkenti Hartum yakınlarında Omdurman bölgesini ele geçirmeye çalışan İngilizler 10,000 Afrikalıyı öldürürken, karşılığında sadece 50 kayıp vermişlerdi.

Priya Satia, 2014 yılında yayımlanan "İHA'lar: Britanya Ortadoğusu'ndan Bir Tarih" (*Drones: A History from the British Middle East*) başlıklı makalesinde İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Irak'ı yönetmesi/disipline etmesi ile ABD'nin bugün Irak ve Afganistan'ı yönetmesi/disipline etmesi arasında güçlü bir paralellik ve süreklilik olduğunu savundu. Birinci

Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'dan ele geçirdiği bölgeler üzerinde bir Irak mandası kuran İngilizlere karşı buradaki halk, 1920 yazında ayaklanınca Britanya yönetimi buradaki iktidarını hava kuvvetlerine yaslamaya başlamıştır. Buna göre, aşağıdaki casusların ihbar ettiği isyancı kabileler ve köyler yukarıdan Kraliyet Hava Kuvvetleri tarafından bombalanarak yönetim sorunu çözümleniyordu.

Bu ikinci görüşe göre, 1920'lerde Irak'ta uygulanmaya başlayan ve daha sonra Mısır, Hindistan, Somali bölgesi ve Afganistan gibi İngiliz sömürgeciliğinin etkin olduğu bölgelere de yayılan hava kuvvetlerinin kullanımı ile 11 Eylül sonrası yine benzer bölgelerde ABD'nin kullandığı İHA'lar arasında önemli benzerlikler ve süreklilikler bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkün: **1.** Asimetrik ilişkinin kurulması ve süreklileştirilmesi, **2.** Sürekli denetimin imkânlı hale gelmesi, **3.** Hataların normalleşmesi, **4.** Disipline etmenin maliyetini düşürmek, **5.** Ortadoğu üzerinde kurulan iktidar ve kontrolün yanı sıra bunun sağlanması sırasında gerçekleşen ölümleri normalleştirmek, **6.** Açık sömürgeleşmenin çalışmadığı bir ortam ve zamanda 'örtük sömürgeciliğin' imkânlı kılınması.

Yukarıda Kahn'un bahsettiği geleneksel savaşlardan İHA operasyonlarını ayıran üçüncü özellik, yani savaşın karşılıklı riski barındıran bir şey olmaktan çıkması yeni bir şey değil. Aksine kolonyal imparatorlukların sömürecekleri topraklarda giriştiği savaşlarda karşımıza çıkan temel bir özellik. İngilizlerin Irak'ı sömürgeleştirdiği tarihte havadan yapılan bombalamalar, sömürge iktidarının kurulmasında, sağlamlaştırılmasında ve süreklileştirilmesinde kritik bir öneme sahipti. Iraklı yerliler için havadan yapılan bombalama kendisine karşı hiçbir şekilde mücadele edilemeyecek bir savaş biçimi ve tam da bu yönüyle asimetrikti. Yaklaşık yüzyıl öncesi ile bugün arasındaki temel fark ise, önceki bombalamaların daha fazla kitlesel katliamlara yol açmasıydı. Bunun yanı sıra, bir başka fark da Kraliyet Hava Kuvvetleri istihbarat için yerel muhbirlere ya da bölgedeki ajanlarına dayanırken, bugün İHA bombalamalarına hedefi yine havadan gözetleme yapan İHA'ların kendisi sağlamaktadır.

Kısacası, sömürge dönemi ile bugün arasındaki en temel iki benzerlik, yani savaşın asimetrik olması ve tam da bu nedenle denetimin sürekliliği, Kahn'un iddia ettiğinin aksine daha önce de var olan dinamiklerdi. 1900'lerin başında sürekli havadan bombalama tehlikesi ile birlikte yaşayan yerli Iraklı, bizzat bu tehlikenin kendisi tarafından denetim altına alınmıştı

(bombalamanın ne zaman gerçekleşeceğini bilememekten kaynaklanan ve bir nevi *Panoptikon*'da yaşamışçasına her an tetikte olmanın sonucu gerçekleşen disiplin). Örneğin, Satia'nın aktardığına göre, 1932'de Irak'taki İngiliz yüksek komiseri hava bombardımanlarını Tanrı'nın eylemine benzeterek tıpkı bu eylemler gibi tek taraflı olduklarını (yani asimetrik) ve üstelik 'mutlak bir boyun eğdirmeye' imkânı sağladıklarını belirtmiştir.

Bir başka benzerlik ise ölümlerin normalleştirilmesi noktasında karşımıza çıkmaktadır. İHA saldırılarında yaşanan sivil ölümler 'tali zarar' (*collateral damage*) adı altında geçitirilirken, hedef bölgelerin zaten terörizm yatağı olduğunu ve bu nedenle söz konusu kayıpların kaçınılmaz bir şekilde yaşanacağını savunan hegemon bir dil dolaşımdadır. Aliya Robin Deri "Costless War" (*Maliyetsiz Savaş*) başlıklı yazısında bu dilin 11 Eylül sonrası Batı ve Batı dışı dünya arasında geçerli hâkim dil olduğu tespitini yapmaktadır. Dolayısıyla bugün etrafımızda dolaşan bu hegemonik dil ile 1930'larda Irak'ın barbar coğrafya olduğunu dillendiren ve bu nedenle havadan bombalamalar sırasında yaşanan sivil kayıpların önemsiz olduğunu savunan dil arasında değişen çok bir şey yoktur. Yine Satia'nın aktardığına göre, Irak'taki İngiliz sömürge yönetiminin başındaki komiser sivil ölümler konusunda aynen şu ifadeleri kullanmıştır: "sivil nüfus kavramı Irak'ta Avrupa'da olduğundan çok farklı anlama sahiptir... [Irak'ta] erkek nüfusun tamamı kabileler silahlı olduğu için potansiyel savaşçılardır." Dolayısıyla bu akıl yürütmeye göre, Irak'ta sivil yoktur ve bu nedenle öldürülenler savaşan hedeflerdir!

Elbette İHA'lar söz konusu olduğunda 1930'lardaki hava bombardımanları ile gerçekleşen her şey kendisini tekrarlamıyor. İki tarihsel pratik arasındaki temel fark, 1930'lardakinin doğrudan sömürgeleştirme döneminde İHA saldırılarının ise 'örtük sömürgeleştirme' çağında gerçekleşiyor olmasıdır. 2003 müdahalesi ve sonrasında ABD'nin Irak deneyimi, sömürgecinin sömürge coğrafyasında kalmasının ne kadar maliyetli olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Dolayısıyla uzun bir süredir Ortadoğu söz konusu olduğunda gerçekleşen şey, sömürgecinin bir önceki yüzyılda olduğu gibi sömürge coğrafyasında doğrudan bir yönetim düzeni kurması yerine örtük bir sömürge düzeni oluşturmalarıdır. İHA'lar bu yeni sömürge düzenini imkânlı kılan, diğer bir ifadeyle düzeni teknolojikleştirerek yönetilebilir hale getiren en temel mekanizmaların başında geliyor. ○

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi